

السلام علیکم ورحمة اللہ وبرکاتہ

ایک دفعہ صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم السلام نے عبد اللہ بن ابی سے تیگ آکر ایک دوسرے کو یہ کہا کہ آؤ اللہ کے رسول صلی اللہ علیہ وسلم سے فریدار سی کریں۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے صحابہ کی یہ بات سن کر فرمایا: «انہ لا یستخاث بِهِ وَانما یستخاث بِاللّٰہِ» (طبرانی و مسنون احمد)

اس حدیث کی بھی تحقیق مطلوب ہے۔

اجواب بعون الوہاب بشرط صحیح السوال

ابو علیکم السلام ورحمة اللہ وبرکاتہ

ابن الحماد، والصلوة والسلام على رسول اللہ، آما بعد

یہ روایت «انہ لا یستخاث بِهِ وَانما یستخاث بِاللّٰہِ» [بے شک مجھ سے مد نہیں مانگی جاتی بلکہ مد تو صرف اللہ سے مانگی جاتی ہے] طبرانی نے درج ذہل سند و متن سے بیان کی ہے: «حدیثاً احمد بن حماد بن زغبة المצרי : حدیثاً سعید بن عثیر : حدیثاً ابن نعیمة عن اخبار شاہزادہ عین علی بن رباح عن عبادة قال قال ابو بکر : قوموا نستفیث بر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من هذا المنافق فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم : «انہ لا یستخاث بِهِ وَانما یستخاث بِاللّٰہِ» عبادہ (بن الصامت رضی اللہ عنہ) سے روایت ہے کہ ابو بکر (اصدیق رضی اللہ عنہ) نے کہا: انہوں منافق کے مقابلے میں رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سے مد نہیں تو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا: مجھ سے مد نہیں (مانگی جاتی، مد و صرف اللہ تعالیٰ سے مانگی جاتی ہے۔) (جامع المسانید والسنن لابن کثیر، ۱۴۰۲-۹۹۰)

اس روایت کے بارے میں حقیقت پڑھتے ہیں: ”رواه الطبراني و رجاله رجال الصبح غير ابن نعيم و حسن البهيث“ اسے طبرانی نے روایت کیا ہے اور اس کے راوی صحیح کے راوی میں سواتے ابن الحماد کے اور حسن البهيث (بیان: (مجموع الزوائد، ۱۵۰-۱۵۱)

ہمارے میں مانگی جاتی ہے اسے بھی تحقیق میں یہ روایت تین وجہ سے ضعیف ہے

(اول: ابن الحماد مدرس ہیں۔ (دیکھئے طبقات المحدثین، ۱۳۰، ۵، الفتح المبين ص،))

اور یہ روایت عن سے ہے۔ یہ بات عام طالب علموں کو بھی معلوم ہے کہ مدرس کی عن والی روایت ضعیف ہوتی ہے۔

دوم: ابن نعیم آخری عمر میں اختلاط کا شکار ہو گئے تھے۔ وہ صرف اس وقت حسن البهیت ہیں جب سماع کی تصریح کریں اور ان کی بیان کردہ روایت ان کے اختلاط سے پہلے کی ہو۔ درج ذہل راویوں نے ان کے اختلاط سے پہلے سنا تھا: (۱) عبد اللہ بن المبارک (۲) عبد اللہ بن وهب (۳) عبد اللہ بن نعیم المقری [جنذیب التیزیب ۵] [جنذیب التیزیب ۶] [جنذیب التیزیب ۷] [جنذیب التیزیب ۸] [جنذیب التیزیب ۹] [جنذیب التیزیب ۱۰] [جنذیب التیزیب ۱۱] [جنذیب التیزیب ۱۲] [جنذیب التیزیب ۱۳] [جنذیب التیزیب ۱۴] [جنذیب التیزیب ۱۵] [جنذیب التیزیب ۱۶] [جنذیب التیزیب ۱۷] [جنذیب التیزیب ۱۸] [جنذیب التیزیب ۱۹] [جنذیب التیزیب ۲۰] [جنذیب التیزیب ۲۱] [جنذیب التیزیب ۲۲] [جنذیب التیزیب ۲۳] [جنذیب التیزیب ۲۴] [جنذیب التیزیب ۲۵] [جنذیب التیزیب ۲۶] [جنذیب التیزیب ۲۷] [جنذیب التیزیب ۲۸] [جنذیب التیزیب ۲۹] [جنذیب التیزیب ۳۰] [جنذیب التیزیب ۳۱] [جنذیب التیزیب ۳۲] [جنذیب التیزیب ۳۳] [جنذیب التیزیب ۳۴] [جنذیب التیزیب ۳۵] [جنذیب التیزیب ۳۶] [جنذیب التیزیب ۳۷] [جنذیب التیزیب ۳۸] [جنذیب التیزیب ۳۹] [جنذیب التیزیب ۴۰] [جنذیب التیزیب ۴۱] [جنذیب التیزیب ۴۲] [جنذیب التیزیب ۴۳] [جنذیب التیزیب ۴۴] [جنذیب التیزیب ۴۵] [جنذیب التیزیب ۴۶] [جنذیب التیزیب ۴۷] [جنذیب التیزیب ۴۸] [جنذیب التیزیب ۴۹] [جنذیب التیزیب ۵۰] [جنذیب التیزیب ۵۱] [جنذیب التیزیب ۵۲] [جنذیب التیزیب ۵۳] [جنذیب التیزیب ۵۴] [جنذیب التیزیب ۵۵] [جنذیب التیزیب ۵۶] [جنذیب التیزیب ۵۷] [جنذیب التیزیب ۵۸] [جنذیب التیزیب ۵۹] [جنذیب التیزیب ۶۰] [جنذیب التیزیب ۶۱] [جنذیب التیزیب ۶۲] [جنذیب التیزیب ۶۳] [جنذیب التیزیب ۶۴] [جنذیب التیزیب ۶۵] [جنذیب التیزیب ۶۶] [جنذیب التیزیب ۶۷] [جنذیب التیزیب ۶۸] [جنذیب التیزیب ۶۹] [جنذیب التیزیب ۷۰] [جنذیب التیزیب ۷۱] [جنذیب التیزیب ۷۲] [جنذیب التیزیب ۷۳] [جنذیب التیزیب ۷۴] [جنذیب التیزیب ۷۵] [جنذیب التیزیب ۷۶] [جنذیب التیزیب ۷۷] [جنذیب التیزیب ۷۸] [جنذیب التیزیب ۷۹] [جنذیب التیزیب ۸۰] [جنذیب التیزیب ۸۱] [جنذیب التیزیب ۸۲] [جنذیب التیزیب ۸۳] [جنذیب التیزیب ۸۴] [جنذیب التیزیب ۸۵] [جنذیب التیزیب ۸۶] [جنذیب التیزیب ۸۷] [جنذیب التیزیب ۸۸] [جنذیب التیزیب ۸۹] [جنذیب التیزیب ۹۰] [جنذیب التیزیب ۹۱] [جنذیب التیزیب ۹۲] [جنذیب التیزیب ۹۳] [جنذیب التیزیب ۹۴] [جنذیب التیزیب ۹۵] [جنذیب التیزیب ۹۶] [جنذیب التیزیب ۹۷] [جنذیب التیزیب ۹۸] [جنذیب التیزیب ۹۹] [جنذیب التیزیب ۱۰۰] [جنذیب التیزیب ۱۰۱] [جنذیب التیزیب ۱۰۲] [جنذیب التیزیب ۱۰۳] [جنذیب التیزیب ۱۰۴] [جنذیب التیزیب ۱۰۵] [جنذیب التیزیب ۱۰۶] [جنذیب التیزیب ۱۰۷] [جنذیب التیزیب ۱۰۸] [جنذیب التیزیب ۱۰۹] [جنذیب التیزیب ۱۱۰] [جنذیب التیزیب ۱۱۱] [جنذیب التیزیب ۱۱۲] [جنذیب التیزیب ۱۱۳] [جنذیب التیزیب ۱۱۴] [جنذیب التیزیب ۱۱۵] [جنذیب التیزیب ۱۱۶] [جنذیب التیزیب ۱۱۷] [جنذیب التیزیب ۱۱۸] [جنذیب التیزیب ۱۱۹] [جنذیب التیزیب ۱۲۰] [جنذیب التیزیب ۱۲۱] [جنذیب التیزیب ۱۲۲] [جنذیب التیزیب ۱۲۳] [جنذیب التیزیب ۱۲۴] [جنذیب التیزیب ۱۲۵] [جنذیب التیزیب ۱۲۶] [جنذیب التیزیب ۱۲۷] [جنذیب التیزیب ۱۲۸] [جنذیب التیزیب ۱۲۹] [جنذیب التیزیب ۱۳۰] [جنذیب التیزیب ۱۳۱] [جنذیب التیزیب ۱۳۲] [جنذیب التیزیب ۱۳۳] [جنذیب التیزیب ۱۳۴] [جنذیب التیزیب ۱۳۵] [جنذیب التیزیب ۱۳۶] [جنذیب التیزیب ۱۳۷] [جنذیب التیزیب ۱۳۸] [جنذیب التیزیب ۱۳۹] [جنذیب التیزیب ۱۴۰] [جنذیب التیزیب ۱۴۱] [جنذیب التیزیب ۱۴۲] [جنذیب التیزیب ۱۴۳] [جنذیب التیزیب ۱۴۴] [جنذیب التیزیب ۱۴۵] [جنذیب التیزیب ۱۴۶] [جنذیب التیزیب ۱۴۷] [جنذیب التیزیب ۱۴۸] [جنذیب التیزیب ۱۴۹] [جنذیب التیزیب ۱۵۰] [جنذیب التیزیب ۱۵۱] [جنذیب التیزیب ۱۵۲] [جنذیب التیزیب ۱۵۳] [جنذیب التیزیب ۱۵۴] [جنذیب التیزیب ۱۵۵] [جنذیب التیزیب ۱۵۶] [جنذیب التیزیب ۱۵۷] [جنذیب التیزیب ۱۵۸] [جنذیب التیزیب ۱۵۹] [جنذیب التیزیب ۱۶۰] [جنذیب التیزیب ۱۶۱] [جنذیب التیزیب ۱۶۲] [جنذیب التیزیب ۱۶۳] [جنذیب التیزیب ۱۶۴] [جنذیب التیزیب ۱۶۵] [جنذیب التیزیب ۱۶۶] [جنذیب التیزیب ۱۶۷] [جنذیب التیزیب ۱۶۸] [جنذیب التیزیب ۱۶۹] [جنذیب التیزیب ۱۷۰] [جنذیب التیزیب ۱۷۱] [جنذیب التیزیب ۱۷۲] [جنذیب التیزیب ۱۷۳] [جنذیب التیزیب ۱۷۴] [جنذیب التیزیب ۱۷۵] [جنذیب التیزیب ۱۷۶] [جنذیب التیزیب ۱۷۷] [جنذیب التیزیب ۱۷۸] [جنذیب التیزیب ۱۷۹] [جنذیب التیزیب ۱۸۰] [جنذیب التیزیب ۱۸۱] [جنذیب التیزیب ۱۸۲] [جنذیب التیزیب ۱۸۳] [جنذیب التیزیب ۱۸۴] [جنذیب التیزیب ۱۸۵] [جنذیب التیزیب ۱۸۶] [جنذیب التیزیب ۱۸۷] [جنذیب التیزیب ۱۸۸] [جنذیب التیزیب ۱۸۹] [جنذیب التیزیب ۱۹۰] [جنذیب التیزیب ۱۹۱] [جنذیب التیزیب ۱۹۲] [جنذیب التیزیب ۱۹۳] [جنذیب التیزیب ۱۹۴] [جنذیب التیزیب ۱۹۵] [جنذیب التیزیب ۱۹۶] [جنذیب التیزیب ۱۹۷] [جنذیب التیزیب ۱۹۸] [جنذیب التیزیب ۱۹۹] [جنذیب التیزیب ۲۰۰] [جنذیب التیزیب ۲۰۱] [جنذیب التیزیب ۲۰۲] [جنذیب التیزیب ۲۰۳] [جنذیب التیزیب ۲۰۴] [جنذیب التیزیب ۲۰۵] [جنذیب التیزیب ۲۰۶] [جنذیب التیزیب ۲۰۷] [جنذیب التیزیب ۲۰۸] [جنذیب التیزیب ۲۰۹] [جنذیب التیزیب ۲۱۰] [جنذیب التیزیب ۲۱۱] [جنذیب التیزیب ۲۱۲] [جنذیب التیزیب ۲۱۳] [جنذیب التیزیب ۲۱۴] [جنذیب التیزیب ۲۱۵] [جنذیب التیزیب ۲۱۶] [جنذیب التیزیب ۲۱۷] [جنذیب التیزیب ۲۱۸] [جنذیب التیزیب ۲۱۹] [جنذیب التیزیب ۲۲۰] [جنذیب التیزیب ۲۲۱] [جنذیب التیزیب ۲۲۲] [جنذیب التیزیب ۲۲۳] [جنذیب التیزیب ۲۲۴] [جنذیب التیزیب ۲۲۵] [جنذیب التیزیب ۲۲۶] [جنذیب التیزیب ۲۲۷] [جنذیب التیزیب ۲۲۸] [جنذیب التیزیب ۲۲۹] [جنذیب التیزیب ۲۳۰] [جنذیب التیزیب ۲۳۱] [جنذیب التیزیب ۲۳۲] [جنذیب التیزیب ۲۳۳] [جنذیب التیزیب ۲۳۴] [جنذیب التیزیب ۲۳۵] [جنذیب التیزیب ۲۳۶] [جنذیب التیزیب ۲۳۷] [جنذیب التیزیب ۲۳۸] [جنذیب التیزیب ۲۳۹] [جنذیب التیزیب ۲۴۰] [جنذیب التیزیب ۲۴۱] [جنذیب التیزیب ۲۴۲] [جنذیب التیزیب ۲۴۳] [جنذیب التیزیب ۲۴۴] [جنذیب التیزیب ۲۴۵] [جنذیب التیزیب ۲۴۶] [جنذیب التیزیب ۲۴۷] [جنذیب التیزیب ۲۴۸] [جنذیب التیزیب ۲۴۹] [جنذیب التیزیب ۲۵۰] [جنذیب التیزیب ۲۵۱] [جنذیب التیزیب ۲۵۲] [جنذیب التیزیب ۲۵۳] [جنذیب التیزیب ۲۵۴] [جنذیب التیزیب ۲۵۵] [جنذیب التیزیب ۲۵۶] [جنذیب التیزیب ۲۵۷] [جنذیب التیزیب ۲۵۸] [جنذیب التیزیب ۲۵۹] [جنذیب التیزیب ۲۶۰] [جنذیب التیزیب ۲۶۱] [جنذیب التیزیب ۲۶۲] [جنذیب التیزیب ۲۶۳] [جنذیب التیزیب ۲۶۴] [جنذیب التیزیب ۲۶۵] [جنذیب التیزیب ۲۶۶] [جنذیب التیزیب ۲۶۷] [جنذیب التیزیب ۲۶۸] [جنذیب التیزیب ۲۶۹] [جنذیب التیزیب ۲۷۰] [جنذیب التیزیب ۲۷۱] [جنذیب التیزیب ۲۷۲] [جنذیب التیزیب ۲۷۳] [جنذیب التیزیب ۲۷۴] [جنذیب التیزیب ۲۷۵] [جنذیب التیزیب ۲۷۶] [جنذیب التیزیب ۲۷۷] [جنذیب التیزیب ۲۷۸] [جنذیب التیزیب ۲۷۹] [جنذیب التیزیب ۲۸۰] [جنذیب التیزیب ۲۸۱] [جنذیب التیزیب ۲۸۲] [جنذیب التیزیب ۲۸۳] [جنذیب التیزیب ۲۸۴] [جنذیب التیزیب ۲۸۵] [جنذیب التیزیب ۲۸۶] [جنذیب التیزیب ۲۸۷] [جنذیب التیزیب ۲۸۸] [جنذیب التیزیب ۲۸۹] [جنذیب التیزیب ۲۹۰] [جنذیب التیزیب ۲۹۱] [جنذیب التیزیب ۲۹۲] [جنذیب التیزیب ۲۹۳] [جنذیب التیزیب ۲۹۴] [جنذیب التیزیب ۲۹۵] [جنذیب التیزیب ۲۹۶] [جنذیب التیزیب ۲۹۷] [جنذیب التیزیب ۲۹۸] [جنذیب التیزیب ۲۹۹] [جنذیب التیزیب ۳۰۰]

(سوم: علی بن رباح اور سیدنا عبادہ رضی اللہ عنہ کے درمیان اس حدیث میں ایک راوی ”رجل“ [مرد] ہے۔ دیکھئے مسند الامام احمد (۵، ۱۳۴، ۲۰۰) و مسند ابی حیان (۱۰، ۹) میں اسی راوی کے درمیان اس حدیث میں ایک راوی ”رجل“ [مرد] ہے۔) (جامع المسانید لابن حیان، ۱۰۱)

یہ ”رجل“ مجہول ہے۔

(نیز دیکھئے: مجموع الزوائد (۸) قال: رواه احمد و فیروزی را لم یسم و ابن الحماد

خلاصہ تحقیق: یہ بات بالکل صحیح ہے کہ اللہ ہی سے مدد ملکی چاہیے جس کا قرآن مجید (الانفال: ۹، ۱۰) سے ثابت ہے لیکن «انہ لا یستخاث بِهِ وَانما یستخاث بِاللّٰہِ» لُو ای روایت لمحاظ سند ضعیف ہے۔ تیسرا العزیز الحمید کی تحریخ ”الشیعہ“ میں (جامع الدوسری) نے بھی اس روایت کو ”ضعیف“ قرار دیا ہے (ص ۸۸، ۱۶۱)

حدیماً عندی و اللہ اعلم با صواب

(فتاویٰ علمیہ (توضیح الاحکام

ج 2 ص 468

محدث خویی

